

Halid Bulić

RIJEČI *VOLJA*, *ČAS* I *MJESTO* IZMEĐU IMENICA I VEZNIKA

U radu se razmatra kategorijalna pripadnost riječi *volja*, *čas* i *mjesto*, za koje se u nekim gramatičkim tekstovima pretpostavlja da bi mogle biti i imenice i veznici. Dokazuje se da da navedene riječi nikad nisu veznici. Riječ *volja* uvijek je imenica, kao i riječ *čas*. Riječ *mjesto* u nekim je kontekstima prijedlog. Kao prijedlog sinonimna je riječima *umjesto* i *namjesto*, dok kao imenica nema takve sinonime.

Ključne riječi: *imenice, veznici, junktori, prijedlozi, vrste riječi, bosanski jezik*

1. U gramatičkim opisima često se istim oblicima pripisuje pripadnost različitim vrstama riječi. Homonimija i polisemija prirodne su u jeziku i uključivanje jednog oblika u dvije ili više vrsta riječi nije nužno pogrešno. Međutim, potrebno je razgraničiti kada taj oblik zastupa koju vrstu riječi. Da bi se takav zadatak uspješno riješio, potrebno je raspolagati jasnim definicijama pojedinih vrsta riječi. Ipak, ne možemo reći da takvim definicijama raspoložemo, budući da je “na popisu stvari na kojima je u lingvistici dosad najduže i najviše rađeno, a najmanje urađeno, podjela riječi na vrste pri samome vrhu” (Palić 2003: 93).

Nepreciznosti definicija vrsta riječi sasvim su očekivane pojave, štaviše skoro da se i podrazumijevaju, jer se riječi svakog jezika ponašaju veoma različito, a za klasifikaciju nikad ne može poslužiti samo jedan kriterij. Dakle, zbog primjene različitih kriterija nepotpuna dosljednost kao da se podrazumijeva. Uprkos tome u svim se gramatičkim pristupima vrši klasificiranje riječi i njihovo grupiranje u klase čiji se predstavnici ponašaju slično, pa makar u klasifikaciji ostalo i takvih riječi koje pripadaju dvjema

klasama ili većem broju njih. Tako se, ipak, zahvaljujući dostupnim definicijama vrsta riječi i primjerima koje se uz njih navode može doći do prilično pouzdanih saznanja o ponašanju *tipičnih predstavnika* pojedinih vrsta riječi. Međutim, u jeziku nema oštrih granica, u klasifikacijama uvijek ostanu neki granični slučajevi, koji bi se, slijede li se dostupne definicije, mogli naći i s jedne i s druge strane “granice” između pojedinih vrsta riječi. To se naročito ističe u slučaju veznika. Nejasnih granica između veznika i drugih vrsta riječi ima mnogo, budući da “veznici obično pripadaju i nekoj drugoj vrsti riječi, teško je naći veznik koji je samo veznik i ništa drugo”¹ (Matas Ivanković 2005: 92).

U ovom ćemo radu analizirati slučajeve u kojima je moguće postojanje sumnje da neka riječ ili konstrukcija pripada veznicima i imenicama te jasno naznačiti u kojim su slučajevima takve riječi veznici, a u kojima imenice. Konkretno, razmotrit ćemo kategorijalnu pripadnost riječi *volja*, *čas* i *mjesto*.

2. Veznici su nepromjenljive riječi, pa se može očekivati manje nejasnoća u vezi s razgraničenjem veznika od promjenljivih vrsta riječi, kakve su i imenice, barem one tipične.² Međutim, rječnici i gramatička literatura ukazuju na mogućnost da oblici nekih riječi mogu biti i veznici i imenice. U principu, riječ za koju se pretpostavlja da bi mogla biti veznik u takvim je slučajevima porijeklom od imenice. Naizgled je neki oblik imenice u određenom trenutku razvoja jezika izgubio promjenu, dobio distribuciju tipičnu za veznike i osamostalio se od paradigme iz koje potječe.

3. Jedan od oblika koji se pojavljuje u kontekstima tipičnim i za imenice i za veznike jest *volja*. Prilikom opisa rastavnih rečenica navodi je Mihailo

¹ Isto se može reći i za druge nepromjenljive vrste riječi. “Pranjkić je posvetio cijeli članak priložima, i u njemu ih tretira kao riječi sviju vrsta. Za prijedloge Belić smatra: ‘Svi su predlozi po svome poreklu ili priloške reči, ili su postali preko priloških značenja ili takvih funkcija drugih reči’ (...). Partikule ili čestice također su različite po svojem postanku (Sesar 1992:252)” (Matas Ivanković 2005: 92–93).

² Poznato je da u bosanskom jeziku ima i nepromjenljivih imenica, odnosno imenica koje imaju sve padeže iste. One se mogu smatrati *imenicama nulte deklinacije* (usp. Tafra 2004: 171). Takva su, naprimjer, neka novija ženska imena (*Merjem*, *Iman*, *Emel*, *Ines*, *Doris*...), neke imenice stranog porijekla (npr. *ledi* /Jahić – Halilović – Palić 2000: 186/, *mis*), te neki alfabetizmi (*BiH* i sl.). Takve se imenice nikad ne pojavljuju u sintaksičkim okolinama u kojima bi se mogao naći veznik, tako da njihova dokazana nepromjenljivost nije dodatni problem za razlikovanje veznika i imenica.

Stevanović (1974: 816) poslije opisa rečenica s veznikom *ili*: “Pored ovog veznika (tj. *ili*, H. B.) kao spoljni znaci odnosa rastavnih rečenica upotrebljavaju se i *volja* ili *bilo...*” Pritom Stevanović tu riječ ne proglašava veznikom, već “spoljnim znakom odnosa rastavnih rečenica”. Nakon toga dodaje da “i *volja* (imenica) i *bilo* (radni glag. pridev) u ovoj, vezničkoj službi dolaze na početku obeju rastavnih rečenica”, dakle izrijekom potvrđuje da je *volja* imenica, ali da je “u vezničkoj službi” te da se ono što se kazuje tim rečenicama “uvek jače naglašava, pa je razumljivo što su redovno akcentovani. I takođe je razumljivo što se u pisanju po pravilu stavlja zarez između rečenica s ovim *veznicima* (isticanje H. B.)”. Stevanovićevo proglašavanje navedenih riječi jedanput imenicom, odnosno glagolskim pridjevom, a drugi put *veznicima*, dodatni je dokaz da granice među vrstama riječi nisu jasne ni precizno definirane.

3.1. Aleksandar Belić (1998: 97) kaže da se “po sebi (...) razume da reči koje mogu označavati, pored drugih značenja koja sadrže u sebi, vezu među rečima mogu (se) svesti i na samo obeležavanje veze ili na različite načine modifikovane veze među rečima ili rečenicama. To mogu biti imenice, pridevi, glagoli ili zamenice”. Kao primjer imenice u takvoj upotrebi navodi riječ *volja*: “(...) u rečenici: *volja ti je hleb, volja ti je novac, uzmi što hoćeš* – imenica *volja* znači zamenljivost u izvesnom pravcu, i zato vrši funkciju svezice *ili*” (Belić 1998: 97). Ni Belić, dakle, ne proglašava izričito riječ *volja* veznikom, već kaže da ona vrši funkciju veznika.

3.2. U *Sintaksi* M. Minovića (1987: 82) u vezi s tim problemom ponuđeno je kompromisno rješenje. Tu se kaže da se “rastavne (...) rečenice vezuju sljedećim *veznicima* i *drugim riječima u vezničkoj službi* (isticanje H. B.): *ili, ili – ili, volja, bilo, čas*”. Na osnovu toga ne može se odrediti gdje je na popisu granica između “veznika” i “drugih riječi u vezničkoj službi”.

3.3. Na sličan se način riječ *volja* kao signal rastavnog značenja klauza spominje i u *Gramatici bosanskog jezika* (Vajzović – Zvrko 1994: 140): jedanput prilikom nabiranja “veznika (ili drugih riječi u njihovoj službi)”, a drugi se put eksplicitno kaže da je *veznik*.

3.4. U *Osnovima gramatike bosanskog jezika* Ibrahima Čedića (2001: 205) spominje se da je tipičan rastavni veznik *ili*, “a disjunkcija se može izraziti i izrazima **bilo (da)** i **volja**”, dakle riječ *volja* proglašava se *izrazom*, ne *veznikom*.

3.5. U nekim se gramatikama izričito kaže da je *volja* veznik, naprimjer, u knjizi *Kratka pregledna gramatika srpskog jezika i pravopis* (Ostojić 2005: 121). Neke, pak, gramatike ne spominju riječ *volja* prilikom opisa veznika i rastavnih rečenica (npr. Jahić – Halilović – Palić 2000, Stanojčić – Popović 2004, Silić – Pranjković 2005 itd.).

3.6. Na osnovu kratkog pregleda stanja u gramatikama vidimo da se izdvajaju dva moguća statusa riječi *volja* u rastavnim rečenicama:

– riječ *volja* jeste *veznik* i

– riječ *volja* nije *veznik*, ali ima “službu veznika”, odnosno ona je neki *veznički izraz* ili “spoljnji znak odnosa rastavnih rečenica” i sl.

3.7. Upotreba riječi *volja* u nekom iskazu uvjetuje i neke druge sintaksičke pojave u tom iskazu, kao što ilustriraju primjeri iz literature i korpusa:

(1) *Volja* ti je hleb, *volja* ti je novac, uzmi što hoćeš. (usp. Belić 1998: 97, Stevanović 1974: 816)

(2) *Volja* ti uzmi, *volja* ti ostavi. (usp. Stevanović 1974: 816, Ostojić 2005: 121)

(3) *Volja* ti ostati kod kuće, *volja* izaći u grad. (Čedić 2001: 205)

(4) *Volja* ti vašeg komandanta, vašeg Šumskog, *volj* ti kolčaka, *volj* Ivana Carevića. (*Gralis-Korpus*, 10. 7. 2011)

U svim navedenim primjerima riječ *volja* ponavlja se na početku svake klauze. U (1) i (2) glagoli koji se koriste u iskazu³ upotrijebljeni su u imperativu, u (3) u infinitivu, a u iskazu (4) glagoli su sasvim izostali i iskaz se ne može shvatiti bez uvida u kontekst. Svi su navedeni iskazi izrazito dijaloški usmjereni, oni osim *govornika*, koji je implicitno prisutan u sva-

³ U ovom radu razlikujemo *rečenicu* kao apstraktnu jezičku jedinicu, koja nema nikakve značenjske veze s drugim sličnim jedinicama i koja je “uvek, i izolovana, van konteksta jasna i razumljiva” (Mrazović – Vukadinović 1990: 450), koja je jednostavno *model*, od *iskaza*, koji predstavlja konkretnu realizaciju neke *rečenice* u nekoj konkretnoj situaciji, u kontekstu, odnosno u međusobnoj uvjetovanosti s onim što mu prethodi i onim što ga slijedi. *Iskaz* je jedinica govora, komunikacije, i prilikom realizacije *iskaza* mogu se lahko izostaviti (ne ostvariti) mnogi dijelovi rečenice koja mu je model, čak i cijela rečenica, pa da sama šutnja prenese informaciju. Ovdje se bavimo imenicama i veznicima uopće pa nas zanima njihovo ponašanje i u *iskazima* i u *rečenicama*. (Za više informacija o ovom problemu usp. i Pranjković /1984: 9–19/.)

kom iskazu, obavezno ekspliciraju i *sagovornika* koji je u iskazu prisutan u obliku supstantiva u dativu. Inače u takvim iskazima ne mora biti dativom iskazan *sagovornik* (drugo lice), već može biti i neko *treće lice*. Time se pokazuje neopravdanost izdvajanja rastavnog “priloga” *volja ti*, kakvo sprovodi Katičić (1986: 165). Kako vidimo, ovakvim se iskazima isključivo *nudi* neki izbor. Njima se nikad ne može obavještavati o alternativama ili izborima koji su se desili ili koji će se desiti, kao što je moguće u iskazima i rečenicama s veznikom *ili*, usp.:

(5) *Ili su zaboravili doći ili su zaspali.* : **Volja im zaboravili su doći, volja im je zaspali su.*

(6) *Ili će zaboraviti doći ili će zaspati.* : **Volja im zaboravit će doći, volja im zaspat će.*

Za razliku od navedenih, iskaz s imperativom je prihvatljiv:

(7) *Volja im nek zaborave doći, volja im nek zaspe.*

3.8. U navedenim iskazima (1–7) *volja* (u pravom, imeničkom značenju) onoga kome se nudi izbor predstavlja faktor od koga zavisi dalji razvoj situacije. Zanimljive rezultate pokazuju parafraze nekih od posmatranih iskaza. Iskaz (1) može se parafrazirati kao:

(1a) Ako ti je *volja* hljeb, uzmi hljeb / ga; ako ti je *volja* novac, uzmi novac / ga; (uzmi što hoćeš).

Ako se iz parafraze izbaci zalihosno *uzmi što hoćeš*, zamjenice i imenice koje su alternativni objekti svedu na jedno te se posesivni dativ *ti* pretvori u posesivnu zamjenicu *tvoja*, dobija se sljedeća parafraza:

(1b) Ako je tvoja *volja* (da uzmeš) hljeb, uzmi ga; ako je tvoja *volja* (da uzmeš) novac, uzmi ga.

Parafraze (1a) i (1b) pokazuju, a tako bi pokazale i slične parafraze iskaza (2–3) i (7), da su iskazi s riječju *volja* u dubinskoj strukturi *pogodbe*, kojih može biti dvije ili više od dvije i koje su u suštini međusobno spojene bez veznika (asindetski). U tim se *pogodbama* riječ *volja* (u nominativu) i semantički i sintaksički ponaša kao prava *imenica* – ima pravo imeničko značenje i ima funkciju predikativa.

3.9. Po našem mišljenju, u iskazima koji nastanu skraćivanjem, odnosno transformacijom spomenutih *pogodbi*, malo se “zamagli” prava sintaksička funkcija imenice *volja* (ali uprkos tome ipak ostane ista), dok se njena semantika nimalo ne promijeni. Zato ćemo za riječ *volja* ustvrditi da je *imenica* i da *ne može biti veznik*. U navedenom tipu iskaza riječ *volja* ponaša se naizgled “kao spoljni znak odnosa rastavnih rečenica” (usp. Stevanović 1974: 816), ali ipak smatramo da je ne treba svrstati u veznike niti uopće u junktore⁴.

3.10. Veznici se, kao i ostale *nepunoznačne riječi*⁵, za razliku od imenica, “odlikuju vrlo apstraktnim značenjima, koja (...) u načelu nije lahko opisati” (Palić 2003: 95–96). Ako bi se u analiziranim iskazima imenica *volja* zamijenila nekom imenicom sličnog značenja, naprimjer, imenicom *želja*, opet bi se dobili prihvatljivi iskazi: *Želja ti je hljeb*, *želja ti je novac*, *uzmi što hoćeš*, *Želja ti uzmi*, *želja ti ostavi* itd., a riječ *želja* nigdje se, koliko nam je poznato, ne navodi kao veznik. Zamjenu je moguće izvršiti i prilogom *milo* ili *drago*: *Milo / Drago ti (je) hljeb*, *milo / drago ti (je) novac*, *uzmi što hoćeš*, *Milo / Drago ti uzmi*, *milo / drago ti ostavi*. Takve zamjene omogućuje ista sintaksička okolina tih riječi u dubinskoj strukturi.

3.11. Odsustvo završnog *a* u obliku *volj* u primjeru (4) ne treba razumijevati kao znak udaljavanja značenja tog oblika od pravog imeničkog značenja niti kao znak transformacije imenice u veznik, već jednostavno kao promjenu koja se dešava u izgovoru. Takav izgovor nije prihvatljiv u standardnom jeziku, a pojava gubljenja završnog vokala obična je i pri nestandardnom izgovoru veznika *ili*, odnosno *il'*. Dakle, ta se pojava dešava na fonetskom nivou i nije značajna za morfologiju i sintaksu.

3.12. O riječi *volja* upotrijebljenoj na ovakav način u *Rječniku bosansko-ga jezika* (Halilović – Palić – Šehović 2010: 1450) navodi se da “služi za

⁴ Junktorima smatramo “*riječi ili funkcionalno povezane grupe riječi koje povezuju homofunkcionalne jedinice u prosto ili složenoj rečenici ili koje uvode zavisnu klauzu u sastav složene rečenice*” (Bulić 2013: 215, Bulić 2013a: 41, Bulić 2016: 24, Bulić 2016a: 31, Bulić 2018: 53–54).

⁵ “Nepunoznačne riječi čine *zatvoreni skup jedinica*. Takav se skup odlikuje općenitim svojstvima: doživljava relativno spore promjene u broju elemenata i raspolaže malim mogućnostima zamjene elemenata. Jedinice ovog skupa u manjoj su ili većoj mjeri gramatikalizirane, što znači da imaju naglašeno gramatičke funkcije” (Jahić – Halilović – Palić 2000: 332).

davanje dopuštenja kome da odluči po svom nahođenju, u zn. ako želiš (želi itd.), ako ti (mu itd.) je drago: ~ *ti idi*, ~ *ti ostani*” i pripisana joj je pripadnost *česticama*.

4. Jedna od riječi koja je u tipičnoj upotrebi imenica a koja se u nekim gramatičkim tekstovima navodi kao sredstvo kojim se mogu povezivati rastavne rečenice jeste i riječ *čas*. Ona se u toj upotrebi rijetko spominje u gramatikama. Navode je M. Minović (1987: 81–82) i I. Čedić (2001: 205).

4.1. M. Minović ističe da “rastavnih rečenica ima dva tipa. U prvom smislu, rastavnim nazivaju se one nezavisne rečenice u jednoj složenoj kojima se iznose dvije ili više mogućih radnji od kojih se (iz)vršenjem jedne ostale onemogućavaju (njihovo izvršenje otpada). (...) U drugom smislu, rastavnim nazivaju se i one rečenice u jednoj složenoj kojima se iznose radnje što se vrše u vremenskom toku smjenjujući naizmjenično jedna drugu” (Minović 1987: 81). Rečenice s riječju *čas* ubrojane su u navedene rastavne rečenice “u drugom smislu”. Ostale gramatike uglavnom pod rastavnim odnosom smatraju samo ono što Minović spominje kao rastavne “u prvom smislu”. Minović navodi da je razlika između rastavnih rečenica tog tipa (“*Bio je vrlo uznemiren, čas je sjedao za sto, čas gledao kroz prozor, čas lijegao na kauč*”) i sastavnih rečenica koje označavaju radnje koje se vrše sukcesivno (npr. “*On je ustao, umio se i otišao na posao*”) u tome što rastavne rečenice znače da se navedene radnje ponavljaju.

4.2. Po našem mišljenju, klauze s riječju *čas*, kao što su one u navedenom Minovićevu primjeru, nisu rastavne, nego su sastavne rečenice, a riječ *čas* u njima nije veznik, nego je imenica. Ta imenica pojavljuje se u službi adverbijalne odredbe za vrijeme i može biti zamijenjena drugim strukturama koje znače vrijeme i naizmjenično ponavljanje, naprimjer:

(8) Bio je vrlo uznemiren, *sad* je sjedao za sto, *sad* gledao kroz prozor, *sad* lijegao na kauč.

(9) Bio je vrlo uznemiren, *prvo* je sjedao za sto, *onda* gledao kroz prozor, *zatim* lijegao na kauč.

(10) Bio je vrlo uznemiren, *u jednom je času* sjedao za sto, *u drugom je času* gledao kroz prozor, *u trećem je času* lijegao na kauč.

4.3. Strukture koje se mogu pojaviti umjesto riječi *čas* ne moraju uvijek značiti vrijeme u pravom smislu, već mogu značiti i količinu vremena, naprimjer:

(11) Bio je vrlo uznemiren, *malo* je sjedao za sto, *malo* gledao kroz prozor, *malo* lijegao na kauč.

4.4. Slično riječi *čas* ponašaju se i druge imenice koje znače ‘vremenski interval’, ‘dio vremena’, kao što su *dan*, *noć*, *sedmica*, *godina* i sl.:

(12) *Dan* je kod kuće, *dan* je na putu. *Sedmicu* bude u kasarni, *sedmicu* kod kuće. *Godinu* proboravi u Americi, *godinu* u Bosni.

Radnje koje su iskazane u primjerima (12) dešavaju se u vremenu naizmjenično i ponavljaju se. Razlika je samo u količini vremena koje obuhvataju navedene vremenske jedinice. U iskazima s riječju *čas* osjeća se izvjesna živost, jer *čas* znači ‘veoma kratko vrijeme’. Prilikom konstituiranja iska-za kakvi su oni u primjeru (12), treba imati na umu da neće svaki oblik predikata dati iskazu značenje *ponavljanja*. Usp. iskaz (13) uz koju ćemo u zagradi dodati i minimalan kontekst:

(13) (Njegovo liječenje potrajalo je dvije godine.) *Godinu* je proboravio u Americi, *godinu* u Bosni.

Imenica *čas*, dakle, nema ulogu veznika, nego adverbijala. Klauze koje sadrže tu imenicu nisu jedna u odnosu na drugu rastavne, nego su sastavne i spojene su asindetski.

4.5. Značenje naizmjeničnog *ponavljanja*, koje Minović pripisuje rastavnim rečenicama, za razliku od sastavnih, ne može biti dovoljno da se rečenice sa *čas* odvoje od sastavnih. Ako pogledamo Minovićev primjer sastavne rečenice u kojoj se radnje dešavaju sukcesivno, ali se ne ponavljaju naizmjenično “*On je ustao, umio se i otišao na posao*”, vidjet ćemo da su potrebne samo male promjene predikata ili nekog drugog dijela strukture pa da se i njima iskazuje naizmjenično *ponavljanje*:

(14) *On je ustajao, umivao se i odlazio* na posao.

(15) *On svaki dan ustaje, umiva se i odlazi* na posao.

Tim se transformacijama postiglo da rečenice znače *ponavljanje*, ali njihovo sastavno značenje time nije izbrisano.

4.6. Riječ *čas* u analiziranom Minovićevu primjeru ima značenje kao u našem primjeru (10): *u jednom času, u drugom času...* Ako posmatramo izdvojenu klauzu **čas je sjedao za sto*⁶ i njenu parafrazu *u jednom času je sjedao*, vidjet ćemo da je prva negramatična, a druga je gramatična. Taj nas podatak upućuje na zaključak da je riječ *čas* u ovakvim iskazima s tipiziranom strukturom uspjela da proširi upotrebu svog akuzativa bez prijedloga i determinatora i na situacije u kojima bi se u prostoj rečenici mogao upotrijebiti samo lokativ s determinatorom i, naravno, prijedlogom (*u jednom času*). Time se ona, međutim, nije nimalo udaljila od svog imeničkog značenja i od adverbijalne funkcije.

4.7. U *Rječniku bosanskoga jezika* (Halilović – Palić – Šehović 2010: 128) riječ *čas* upotrijebljena kao u analiziranim slučajevima proglašena je *prilogom*. Navedeno je da se upotrebljava udvojeno⁷ i pripisano joj je značenje “sad... sad... (o radnjama koje se nekontrolirano smjenjuju): ~ *ustane*, ~ *sjedne*; *govori* ~ *ovo* ~ *ono*”. Tu se, dakle, za razliku od našeg shvatanja iznesenog u prethodnom pasusu, smatra da je imenica *čas* u takvoj upotrebi doživjela *kategorijalnu*, a ne *funkcionalnu preobrazbu* u prilog.⁸

4.8. U vezi s riječju *čas* I. Čedić (2001: 205) samo navodi da se veznik *ili* “može zamijeniti i *riječju* (isticanje H. B.) **čas**: *Čas je izlazio pred vrata, čas je gledao kroz prozor*, pri čemu se iznosi značenje rastavnosti u kome se prilikom vršenja jedne radnje ona druga isključuje”. Kao što vidimo, riječi *čas* pripisan je status *riječi*, bez naznaka pripadnosti ili nepripadnosti veznicima, a objašnjenje značenja primjera nije netačno, ali nije ni precizno i, po našem mišljenju, preciznije bi bilo kazati da se klauzama u navedenom primjeru iskazuju radnje koje se “vrše u vremenskom toku smjenjujući naizmjenično jedna drugu” (Minović 1987: 81).

5. *Mjesto* je jedna od riječi koja se u nekim gramatičkim tekstovima spominje i kao *imenica* i kao *veznik*. Riječ *mjesto* sigurno može biti imenica. To potvrđuju i morfološki i sintaksički i semantički kriteriji. Osim toga, riječ *mjesto* može biti i *prijedlog* s ekspektivnim značenjem, odnosno

⁶ Konstrukcija *čas je sjedao za sto* bila bi gramatična kad bi se riječju *čas* u akuzativu označavalo trajanje sjedanja, što u našem primjeru nije slučaj.

⁷ Mora se upotrijebiti *najmanje* dvaput, ali nije isključeno da se koristi i triput, kao u analiziranom Minovićevu primjeru, ili više puta.

⁸ O pojmovima *kategorijalne* i *funkcionalne preobrazbe* usp. Jahić – Halilović – Palić 2000: 335–337.

značenjem *neostvarenog očekivanja* (usp. Kovačević 1998: 141–150), sinoniman prijedlozima *umjesto* i *namjesto*. U tim je upotrebama riječ *mjesto* uvijek zamjenljiva riječima *umjesto* ili *namjesto*, dok se imenica *mjesto* nikad ne može zamijeniti tim oblicima.

Međutim, u literaturi se spominje i mogućnost da riječ *mjesto* (*namjesto*, *umjesto*) može biti i veznik. To je više problem razlikovanja prijedloga i veznika nego razlikovanja imenica i veznika (usp. Bulić 2016a), ali osvrnut ćemo se i na to. Naime, sintaksičko ponašanje prijedloga *mjesto* (*umjesto*, *namjesto*) dosta se razlikuje od sintaksičkog ponašanja ostalih prijedloga.⁹ Ovaj se prijedlog (kao i prijedlog *osim*) ponaša kao “riječ bez valencijskih ograničenja” (usp. Matas Ivanković 2005: 85). I. Pranjkić ove riječi naziva *alterlokativnim prijedlozima* i za njih kaže da su “izrazito ‘valentni’”:

“Povezuju se ne samo s genitivom (npr. *umjesto sestre*) nego i sa svim drugim kosim padežima, npr. *Umjesto meni (dao je tebi)*, *Umjesto knjigu (kupila je cvijeće)*, *Umjesto glavom (igrao je nogom)*. Povezuju se, osim toga, s prijedložnim izrazima, npr. *Umjesto u školu (otišli su u skitnju)*, *Umjesto prije ručka (došao je poslije večere)*, *Umjesto u kazalištu (bili su u kinu)*, *Umjesto s vršnjacima (druži se sa starijima)*, zatim s prilozima, npr. *Umjesto danas (uradit ćemo to sutra)*, *Umjesto javno (radio si tajno)*, i participskim konstrukcijama, npr. *Umjesto stojeći (uradio je to sjedeći)*. Štoviše, “valentnost” se tih prijedloga (priloga ili, eventualno, čestica, partikula) proteže čak i na konstrukcije s tzv. samostalnim padežima, npr. *Umjesto narode (povikao je: braćo!)*, *Umjesto (da) ja (možeš i ti)*, te na zavisne klauze subordiniranih rečenica, npr. *Umjesto da radiš (ti spavaš).*” (Pranjkić 2001: 10)

Kako vidimo, riječ *umjesto* (a isto je i sa sinonimima *mjesto* i *namjesto*) na neki način dovodi u vezu dva izraza. Ti izrazi mogu se pojavljivati u veoma raznovrsnim formama, ali u primjerima navedenim u prethodno citiranom odlomku postoji *simetrija* između izraza – pojavljuju se u istom obliku pa se stječe dojam da riječ *umjesto* povezuje gramatički ravnopravne jedinice i gradi koordiniranu konstrukciju. Takvo sintaksičko ponašanje riječi *mjesto* (*umjesto*, *namjesto*) potaknulo je I. Matas Ivanković (2005a: 220) da je u sličnim konstrukcijama proglasi koordinacijskim veznikom. “Međutim, autorica ne uvažava distributivno ograničenje za koje mi smatramo da važi za koordinacijske veznike, a to je činjenica da oni uvijek stoje *između*

⁹ Slično je još i sintaksičko ponašanje prijedloga *osim*.

dva koordinanda i ne pripadaju nijednom od njih” (Bulić 2016a: 38). Riječ *umjesto* (*mjesto*, *namjesto*) ne mora poštovati takvo ograničenje. Usp.:

(16) Čitao je *magazin* *umjesto knjigu*. > *Umjesto knjigu* čitao je *magazin*.

(17) Čitao je *magazin* i *knjigu*. > **I knjigu* čitao je *magazin*.

Stoga još jednom možemo potvrditi da nema razloga da se, ni posredno, dovode u vezu imenica *mjesto* i mogućnost da ona bude veznik.¹⁰

6. U radu je opisano sintaksičko ponašanje riječi *volja*, *čas* i *mjesto*, koje su prvenstveno imenice, ali im se nekad u literaturi pripisuje i pripadnost veznicima, bar u nekim konstrukcijama. Dokazano je da navedene riječi nikad nisu veznici. Riječ *volja* uvijek je imenica, kao i riječ *čas*. U konstrukcijama u kojima se te riječi u literaturi proglašavaju veznicima, mogu se upotrijebiti i druge riječi sličnog značenja, naprimjer, *želja* (*umjesto volja*) ili *minuta*, *sekunda* (*umjesto čas*), što dodatno potvrđuje da su u tim konstrukcijama riječi *volja* i *čas* imenice. Što se tiče riječi *mjesto*, ni ona nikad nije veznik, ali može biti prijedlog. Kao prijedlog sinonimna je riječima *umjesto* i *namjesto*, dok imenica *mjesto* nema takve sinonime.

IZVORI I LITERATURA

- Belić, Aleksandar, 1998. *Opšta lingvistika*, “Izabrana dela Aleksandra Belića I”. Novi Sad: Budućnost.
- Bulić, Halid, 2013. *Veznici u savremenom bosanskom jeziku*, doktorska disertacija u rukopisu. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Bulić, Hali, 2013a. “Veznici i junktori u bosanskom jeziku – teorijsko i terminološko razgraničenje”, *Bosnistika plus* I/1. Tuzla: Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli, 31–47.
- Bulić, Halid, 2016. *Teme iz lingvističke bosnistike*. Tuzla: Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli.
- Bulić, Halid, 2016a. “Odnos prijedloga prema veznicima i junktovima u bosanskom jeziku”. *Sarajevski filološki susreti II: Zbornik radova (knjiga I)*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo, str. 30–50.

¹⁰ O samom prijedlogu *mjesto* (*umjesto*, *namjesto*) i njegovom netipičnom sintaksičkom ponašanju, odnosno otvorenosti za povezivanje s raznovrsnim formama usp. Bulić (2016a).

- Bulić, Halid, 2018. “Junktori na granici koordinacije i subordinacije”, *Sarajevski filološki susreti IV: Zbornik radova (knjiga I)*, 2018. Sarajevo: Bosansko filološko društvo, str. 53–81.
- Čedić, Ibrahim, 2001. *Osnovi gramatike bosanskog jezika*. Sarajevo: Institut za jezik
- Gralis-Korpus*, <http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis>.
- Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović, 2010. *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica: Dom štampe.
- Katičić, Radoslav, 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, ČGP Delo, OOUR Globus, Izdavačka djelatnost.
- Kovačević, Miloš, 1998. *Sintaksa složene rečenice u srpskom jeziku*. Beograd: Raška škola; Srbinje: Srpsko prosvjetno i kulturno društvo Prosvjeta.
- Matas Ivanković, Ivana (2005), “Osim – riječ bez valencijskih ograničenja”, *Filologija* 44, 85–98, Zagreb, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=15310 (preuzeto 17. 10. 2010).
- Matas Ivanković, Ivana (2005a), “Mjesto/umjesto/namjesto”, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 31, 211–226, Zagreb, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=14402 (preuzeto 17. 10. 2010).
- Minović, Milivoje, 1987. *Sintaksa srpskohrvatskog – hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole. Rečenica, padeži, glagoli*. Sarajevo: Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mrazović, Pavica, Zora Vukadinović, 1990. *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića; Novi Sad: Dobra vest.
- Ostojić, Branislav, 2005. *Kratka pregledna gramatika srpskog jezika i pravopis*. Podgorica: Unireks.
- Palić, Ismail, 2003. “O klasifikaciji nepromjenljivih riječi u bosanskome jeziku”, *Pismo I/1*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo, 93–102.
- Pranjeković, Ivo, 1984. *Koordinacija u hrvatskom književnom jeziku*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Pranjeković, Ivo, 2001. *Druga hrvatska skladnja. Sintaksičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Sesar, Dubravka, 1992. “O mogućnostima kategorizacije partikula u hrvatskom jezičnom standardu”. Zagreb: *Suvremena lingvistika* 34, 251–262.

- Silić, Josip, Ivo Pranjković, 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Stanojčić, Živojin, Ljubomir Popović, 2004. *Gramatika srpskoga jezika. Udžbenik za I, II, III i IV razred srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Stevanović, Mihailo, 1974. *Savremeni srpskohrvatski jezik II*, Drugo izdanje. Beograd: Naučna knjiga.
- Vajzović, Hanka, Husein Zvrko, 1994. *Gramatika bosanskog jezika I-IV. razred gimnazije*. Sarajevo: Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture Republike Bosne i Hercegovina.

WORDS *VOLJA*, *ČAS* AND *MJESTO* BETWEEN NOUNS AND CONJUNCTIONS

Summary

The paper describes the syntactic behaviour of the words *volja*, *čas* and *mjesto*, which are primarily nouns, but sometimes in grammatical literature they are attributed to conjunctions, at least in some constructions. It has been proven that these words are never conjunctions. The word *volja* is always a noun, as well as the word *čas*. In the constructions in which these words in literature are attributed to conjunctions, other words of similar meaning may be used, for example, *želja* (instead of *volja*) or *minuta*, *sekunda* (instead of *čas*), which additionally confirms that in these constructions the words *volja* and *čas* are nouns. The word *mjesto* is never a conjunction, but it can be a preposition. As a preposition, it is synonymous with words *umjesto* and *namjesto*, while the noun *mjesto* does not have these synonyms.

Key words: *nouns, conjunctions, junctors, prepositions, word classes, Bosnian language*